

NO MORE HEROES, NO MORE SHAKESPEAROEES

De eerste grote bloemlezing van de 21-ste eeuw

J o s J o o s t e n

Als een bloemlezer het goed doet, doet hij niet goed. Instemming is de dood van de anthologie. Een bloemlezing - zeker in de twintigste eeuw - hoort op zijn minst lichte ophef te veroorzaken, literaire deining, ontevreden geluiden of andersoortig chaos en rumoer. Waar ik spreek over *de* bloemlezing moet wel direct het onderscheid gemaakt worden in twee soorten bloemlezingen, die je de *indexerende* en *innoverende* zou kunnen noemen. De indexerende bloemlezing maakt de stand van zaken op, probeert - voor zover dat überhaupt kan natuurlijk - zo objectief en partijloos mogelijk een beeld van het veld te geven. Je zou kunnen denken aan de klassieke bloemlezingen van Van Vriesland (en later Warren en Molegraaf) of aan de jaarlijkse VSB-bloemlezing, waarin uiteraard ook geselecteerd wordt door de samensteller, maar toch een zeker evenwichtig overzicht over de oogst van het jaar nagestreefd wordt. De innoverende is de soort waarmee ik begon: al dan niet expliciet bedoeld om ophef te maken, als *statement*, en met het oogmerk een programma uit te dragen. Dit genre bloemlezer wil iets nieuws voor het voetlicht brengen:

een bepaalde groep, poëtica of gedachtegoed. Hieronder vallen bundels als Vinkenoogs *Atonaal*, Rodenko's *Nieuwe griffels schone leien*, waarvan de titel alleen al een programma is, of Jan Walravens' bloemlezing uit de Vlaamse Vijftigerspoëzie *waar is de eerste morgen?* uit 1955.

De grens tussen beide soorten is niet altijd even duidelijk te trekken. In 1951 oogde Vinkenoogs *Atonaal* nog revolutionair. Toen maar enkele jaren erna de avantgarde bloemlezing van Walravens verscheen, was de nieuwe poëzie intussen zodanig geaccepteerd dat zijn overzicht welbeschouwd eerder als indexerend dan innoverend gezien mocht worden. Ook de status van de fameuze Komrij-bloemlezing is ambivalent. Die heeft op het eerste gezicht alle trekken van een indexerende bloemlezing, maar bleek al snel na verschijning een polemisch poëziestatement van de eerste orde, dat met name een schop tegen de gevoelige schenen van de experimentelen was. Het, alom bekende, resultaat was misschien wel het absolute dieptepunt in de naoorlogse poëziegeschiedenis: de rechtszaak die vier vijftigers in 1980 tegen Komrij aanspanden. De voormalige avantgarde die beledigd naar de Rechterlijke Macht trekt, een triester literair schouwspel laat zich nauwelijks voorstellen. Overigens moeten we de ophefmakende categorie niet overdrijven. Ad Zuiderent becijferde in een bijdrage aan *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis*

dat er van de 328 bloemlezingen die in de tien jaar tussen 1970 en 1979 verschenen, slechts vier tot enig rumoer leidden. Zelfs als je dat aantal met een onwaarschijnlijke factor tien of zelfs twintig vermenigvuldigt, dan blijft de innoverende variant dus sterk in de minderheid. Intussen zijn dat literair-historisch natuurlijk wel de meest spraakmakende.

Half oktober verscheen *25 jaar Nederlandstalige poëzie 1980-2005: de Nederlandse literatuur in 666 en een stuk of wat gedichten*, een ruim 450 pagina's dikke bloemlezing samengesteld door Chrétien Breukers, dichter en redacteur van het poëzieweblog *De Contrabas*. Naar analogie van 'de dikke Komrij' heet het boek in de wandelgangen, die ook op Internet bestaan, al een tijdje 'de vette Breukers'. Er is een belangrijkere link met Komrij's boek: het aanvangsjaar van Breukers is 1980, het jaar dat Komrij's eerste druk ophield. Kan een bloemlezing als deze in de 21ste eeuw nog innovatief of anderszins spraakmakend zijn?

Het is niet makkelijk om iets zinvol te zeggen over een bundel met een kleine 700 gedichten van 234 dichters die zo'n beetje het hele spectrum van *light-verse* tot hermetisch beslaan. De eerste reflex is natuurlijk om op je persoonlijke smaak a-select door de verzameling te waden en vrolijke bevindingen te doen. Pas in tweede instantie mis je wat blijkt te missen, bij eerste lectuur

verrast het onverwachte. De in ons taalgebied op één recensent na volstrekt genegeerde Neeltje van Beveren, bijvoorbeeld, die in 2003 met *Alles voor de vorm* een onvergelijkbaar debuut maakte en nu weer een beetje aan onterecht dreigende vergetelheid en miskenning wordt ontruikt. Of de protestants-christelijke *Geheimtip* Henk Knol, wiens werk veel meer publiek en aandacht verdient dan alleen de eigen kring. Maar dergelijke particuliere voorkeuren zeggen natuurlijk meer over de lezer dan over de bloemlezer.

Hoe iets objectievers zeggen? Als enige concrete maatstaf is er alleen het beginjaar 1980. Dat criterium heeft soms rare consequenties. Zo is Stefan Hertmans ruim vertegenwoordigd, maar zijn bijna-leeftijdgenoot en langjarige *compagnon de route* Huub Beurskens, die net vóór 1980 debuteerde, helemaal niet. Essentieel anders dan Komrij (ook in de herdrukken) is het materiaal waaruit Breukers voor zijn bloemlezing putte. In de nieuwe bloemlezing werd niet alleen, zoals bij Komrij, gebundelde poëzie opgenomen, maar Breukers dook ook de tijdschriften in en putte uit Internet. Die laatste twee bronnen zijn een evident punt van bloemleesvernieuwing. Maar of daarmee de hele onderneming tot *innoverende* bloemlezing wordt, valt te bezien.

Zoals bekend deelde Komrij in zijn bloemlezing ‘cijfers’ uit van één tot tien: tien opgenomen gedichten duidde op de grootste waardering. Bij Breukers is het heilige getal

zes: dat is het maximum dat een dichter kan krijgen. Deze hoogste eer valt 28 van de 234 gebloemleesde dichters te beurt. Uiteraard verschilt het of de zes, zoals bij Wim Brands, afkomstig zijn uit een oeuvre van twee bundels uit een periode van vijf jaar of, zoals bijvoorbeeld bij Peter Ghyssaert, uit vijf bundels uit tien jaar - maar dat doet voor de waardering die de bloemlezer in deze bundel wil tentoonspreiden natuurlijk niet ter zake. Als we zo vaststellen welke dichters Breukers het meest waardeert, dan blijkt deze eredivisie niet opzienbarend. Zet vijf hedendaagse poëziecritici van enigszins uiteenlopende signatuur bijelkaar om een schoolbloemlezing samen te stellen en dan krijg je hetzelfde rijtje van voor iedereen acceptabele namen. We zien wat traditioneel georiënteerde dichters (Ghyssaert, Van Gogh, Rosen, Wigman), wat moeilijkere dichters (Van Bastelaere, Duinker, Hertmans, Spinoy, Oosterhoff), wat je-kan-het-anno-2006-niet-maken-om-ze-te-passeren dichters (K.Michel, I.L.Pfeijffer). En zo zijn nog wat categorieën te bedenken waaruit de topnamen netjes present zijn. Hier heel weinig verrassingen, hooguit een persoonlijke *touch* met het onverwacht opduiken van de jonggestorven Jan Kostwinder, van wiens postume verzameld werk Breukers zelf een van de redacteurs was, of van Hans Kloos, Mark van Tongele en al genoemde Brands. In het algemeen slaat de balans hier overigens eerder door in de

richting van de ‘lastigere’ poëzie. Daarnaast moet je vaststellen dat hier niet te zien is dat ook geput werd uit minder gangbare bronnen. Bij deze groep dichters betreft het louter werk uit bundels die bij de gevestigde, vrijwel uitsluitend Amsterdamse, uitgeverijen werden uitgegeven - en dat geldt ook de Vlamingen uit de topcategorie. Hier doet zich dus noch wat betreft namen noch wat betreft publicatiemedium veel innovatiefs voor.

Interessant is het om te kijken naar het hele andere uiterste van het spectrum. En dan bedoel ik niet de dichters met één gedicht, maar de dichters met *nul*. Dit is natuurlijk wat speculatief, maar gelet de brede selectie-*range* lijkt het me onwaarschijnlijk dat Breukers meerdere dichters per ongeluk over het hoofd zag. Misschien wel de meest opvallende afwezige is Maria van Daalen, maar die weigerde als enige zelf haar medewerking aan het project. Voorts valt op dat Serge van Duijnhoven er niet in staat en daarmee de link naar de vroege generatie performancepoëzie. Arnon Grunberg ontbreekt, Paul Demets, F. van Dixhoorn, Martin Reints, Ivo van Strijtem, die leuke debutante Els Moors, en ook proza-auteurs Lidy van Marissing (als dichteres onderschat) en Koen Peeters (idem), en theaterschijver Peer Wittenbols (idem) met hun dichtwerk. Maar veel onderlinge poëtische lijn valt er niet te ontwaren in deze verzameling aflijven.

Breukers heeft er dus noch voor wat betreft het topsegment noch voor de buitengesloten dichters een poëticaal statement van willen maken. Het onverwachte bevindt zich ertussenin. Pas bij de dichters die met enkele gedichten werden opgenomen vinden we de nieuwe (soms totaal onverwachte) namen, de *runners-up*, de echte verrassingen en de soms zelfs voor het eerst op papier verschenenen. Hier vinden we ook de kleinere uitgeverijen, de internetdichters en de poëzie uit de tijdschriften. Nu kan het lagere aantal dat Breukers deze dichters toebedeelde allicht verklaard worden uit het corpus waaruit geput kon worden. Het betreft hier veelal dichtcarrières die vooralsnog korter zijn, waardoor er so wie so minder materiaal voorhanden is. Maar op zichzelf hoeft dat wat men altijd noemde ‘kwaliteit’ natuurlijk niet in de weg te staan. En dat doet het dus kennelijk in Breukers’ ogen wél, en zo stuiten we dus eigenlijk toch op een poëtische keuze.

Zou de poëzie uit de niet-reguliere media in de toekomst sterker vertegenwoordigd worden in de poëziebloemlezingen? Ik betwijfel het, althans als het erom gaat of de web-poëzie prominenter zal worden. Zoals het er nu voorstaat lijkt poëziepubliceren op Internet een opstapje. Nederlandstalige Internet-poëzie bestaat goeddeels uit statische teksten die geen gebruik maken van de nieuwe, meer dynamische mogelijkheden die publiceren per computer in potentie zou kunnen

bieden. Voor de meeste dichters lijkt Internet nog altijd de open vestibule zonder boze portier vóór de besloten maar toch zo begerenswaardige club-met-lidmaatschap die de Papieren Poëzie ondanks alles is. Natuurlijk is een poëzieweblog als Breukers' eigen *De Contrabas* digitaal, actueel en interactief, maar de discussies gaan er vrijwel zonder uitzondering over poëzie op papier. En ook mijn eigen ervaring als redacteur van het Vlaamse literaire tijdschrift *DWB* leert me dat onder de ongevraagde poëziezendingen ook internetdichters een gooi doen naar papieren publicatie in ons qua bereik, toegankelijkheid en openheid toch aanmerkelijk bescheidener medium dan het Web. Het is niettemin met de opname van deze dichters - op de overgang van vrijzwevende virtuele poëzie naar een eerste vaste versie in boekvorm - dat met *25 jaar Nederlandstalige poëzie* echt een nieuwe stap gezet wordt.

Een eenduidige poëtische lijn vertoont zich niet in deze anthologie. Niet vreemd dat Breukers in zijn inleiding de levendigheid en veelzijdigheid van het huidige poëzielandschap toejuicht. Dat moeten we vasthouden, vindt hij 'en niet verzuipen in theoretisch gekissebis of het dictaat van een beweging'. Dat 'dictaat van een beweging' duikt al in uiteenlopende bewoordingen gedurende de hele naoorlogse periode op op plekken waar ingeleid of anderszins op literatuur gereflecteerd

wordt. Volgens mij bestaat dat zogenaamde dictaat alleen maar als hersenschim of literair-historische cliché. Zelfs de meest dominante naoorlogse poëziebeweging claimde al dat de ‘tijd der eenzijdige bewegingen’ voorbij was. En wanneer zich al een beweging met neiging tot dictaat aandient, dan zie je meteen dat de betrokken dichters na de eerste publieke of kritische erkenning van hun club niet weten hoe rap ze moeten roepen eigenlijk nooit *vijftiger*, *zestiger*, *maximaal* of vul maar in te zijn geweest. En wat dat theoretisch gekissebis betreft, lijkt me dat dat nu juist onlosmakelijk deelt uitmaakt van de levendigheid en veelzijdigheid van het huidige poëzielandschap.

Toch heeft Breukers met betrekking tot zijn eigen boek geen ongelijk, een bloeiend en levendig poëzielandschap komt inderdaad naar voren. En hoe je dat ook bekijkt: Breukers heeft het goed gedaan. Maar tot gerechtelijke procedures door beledigde dichters zal deze bundel niet leiden. Niet omdat de nieuwe generatie dichters per definitie minder burgerlijk zou zijn dan hun voorgangers uit de jaren vijftig uiteindelijk gewoon bleken. Maar het poëzielandschap is inderdaad veelzijdig, en voor zover er al stromingen aanwijsbaar zijn, manifesteren die zich - al dan niet bewust - niet succesvol in georganiseerd verband.

Breukers had ten opzichte van Komrij met zijn reservoir van bijna tweehonderd eeuwen, de beperking van slechts een kwarteeuw. Ondanks alle rumoer maakte Komrij dan ook een bloemlezing waarin hij domweg veel publieksklassiekers kon opnemen: Marsmans 'Herinnering aan Holland', Perks 'Aan de sonnetten', Slauerhoffs 'In Nederland', om er maar enkele uit zéér velen te noemen. Hoe je het ook wendt of keert, die status hebben Heytzes 'Vos in het ijs', Tonnus Oosterhoffs 'Tonnus Oosterhoff' of Van Bastelaeres 'Pornschnegel' niet. En al evenmin valt te verwachten dat een lezersoproer uitbreekt vanwege het jammerlijk ontbreken van Moors' 'witte fuckende konijnen'. Die zijn geen nationaal erfgoed, maar hooguit klassiekers bij een (zeer) bepaald lezerssegment. En nu oogt Breukers' selectie natuurlijk recent, maar we moeten niet vergeten dat opgenomen dichters als bijvoorbeeld Oosterhoff, Hertmans en Tellegen intussen ruimschoots de vijftig passeerden, een leeftijd die hofleveranciers van klassieke regels als genoemde Marsman, Slauerhoff en Perk bijlange na niet haalden. Breukers bloemlezing biedt de lezer veel vaak mooie poëzie, maar nergens tref je één regel aan die het intussen schopte tot Nederlandstalige poëzieklassieker. Nu zal dat allereerst te maken hebben met een paradigma-wijziging in het veld zelf. De meest interessante poëzie heeft allang de pretentie niet meer te appelleren aan een algemene waarheid, en komt dus ook

niet zo snel meer tot het mooi verwoorden van algemeen-geldende maximen. Maar ik denk dat Breukers' bloemlezing, misschien onverwacht, ook iets zegt over de inbedding van de poëzie in het dagelijks leven in het Nederlands taalgebied.

25 jaar Nederlandstalige poëzie 1980-2005 in 666 en een stuk of wat gedichten, samenstelling: Chrétien Breukers. De Contrabas Bloemlezing, BnM Uitgevers, Nijmegen 2006, 465 blz.